

O GRANICAMA NEOGRANIČENO IVO PRANJKOVIĆ: GRAMATIČKE GRANIČNOSTI Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2021.

Palašić, Nikolina

Source / Izvornik: **FLUMINENSIA : časopis za filološka istraživanja, 2021, 33, 636 - 640**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:854102>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-02**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

O GRANICAMA NEOGRANIČENO

IVO PRANJKOVIĆ: *GRAMATIČKE GRANIČNOSTI*

Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2021.

Knjiga *Gramatičke graničnosti* vrhnoga hrvatskog jezikoslovca Ive Pranjkovića sastoji se od 16 priloga, već ranije objavljenih u raznim časopisima i zbornicima, a nastala je kao rezultat njegova višegodišnjeg bavljenja raznim graničnim pojavnostima – bilo da je riječ o razgraničenjima unutar jednoga jezika bilo o razgraničenjima među različitim jezicima ili pojedinim jezikoslovnim disciplinama. O kojoj se god vrsti razgraničenja radilo, svakom je u osnovi tematiziranje granica gramatičke naravi. Knjiga počinje prilogom koji je autor naslovio *Jezik i granica / Jezici i granice* i koji je s dobrim razlogom smješten na prvo mjesto – u njemu se naime govori o samom pojmu granice u jezičnom kontekstu, pa se tako tematiziraju vrste granica koje mogu postojati između jezika i unutar jezika, te se govori i o zemljopisnim granicama među različitim idiomima, granicama među stadijima razvoja pojedinog idioma, granicama među pojedinim jezičnim razinama, pa čak i o granici jezika koji su normirali

predstavnicu različitih filoloških škola.

Sljedeći prilog, *O granicama između morfologije i sintakse*, sužava široko postavljeno tematiziranje pojma granice u jezikoslovlju te se fokusira na razgraničenje dviju temeljnih gramatičkih disciplina – morfologije i sintakse. Autor o temeljnoj razlici, odnosno granici između tih dviju gramatičkih disciplina govori u terminima de Saussureove dihotomije *sintagmatski i paradigmatski odnosi*. Naime morfologija se bavi paradigmatskim odnosima, konkretno, gramatičkim karakteristikama pojedinih riječi, dok se sintaksa bavi sintagmatskim odnosima, tj. odnosima između elemenata rečenice u linearnom poretku, kao i njihovim funkcionalnim svojstvima. Međutim strogo razgraničavanje tih dviju disciplina nije uvijek moguće jer su funkcije pojedinih riječi i njihovi međusobni odnosi u rečenici često tijesno povezani s njihovim gramatičkim svojstvima. U tom se smislu ponekad briše i granica u nazivlju morfo-

logije i sintakse te se govori o morfosintaksi. Autor zaključuje da je morfosintaktički pristup primjenjiv u proučavanju većine gramatičkih kategorija, posebice u proučavanju oblika (rod, broj, padež, lice, vrijeme, način) koji se izražavaju oblicima riječi, ali su im funkcije zapravo sintaktičkog karaktera. Napominje međutim da postoje i gramatički relevantne pojavnosti koje su samo sintaktičke naravi, primjerice kategorije položaja riječi, ali i one koje su samo morfološke naravi, primjerice morfemi u deklinacijskim/konjugacijskim varijetetima.

Treći je po redu prilog naslovljen *Središnje i periferno u gramatici hrvatskog jezika* i u njemu se na neki način nastavlja tematiziranje granica na razini morfološke i sintakse, koje se smatraju gramatikom u užem smislu. Autor se u ovom radu posebice fokusira na suodnos između središnjih i perifernih pojavnosti kada je riječ o kategorijama broja, glagolskoga vida, padeža, imperativnosti, vremena i vrsta riječi. Tako je primjerice središte kategorije broja suodnos jednine i množine, dok periferiju čine pojavnosti vezane za ostatke dvojine, izražavanje kvantitativnih odnosa riječima (vrstom riječi koju nazivamo *broj*) ili zbirnim imenicama). Autor za svaku od navedenih kategorija redom navodi pojavnosti koje se smještaju u središte te kategorije i one koje su rub-

noga karaktera. Naposljetku se još posvećuje središnjem i perifernom na samoj periferiji gramatike, odnosno u fonologiji i semantici, koje ne predstavljaju gramatičke discipline u užem smislu.

Sljedeća dva priloga tematiziraju granice između gramatike i pragmatike, pri čemu se odmah na početku navodi najopćenitija razlika između tih dviju disciplina, naime činjenica da gramatika pripada sistemskoj lingvistici, a pragmatika primijenjenoj. Prvi od tih dvaju priloga nosi naslov *Gramatika i pragmatika* i u njemu autor govori o pojavnostima koje su tim dvjema disciplinama zajedničke, primjerice deikse i kategorija drugog lica, kao i o pojavnostima koje pripadaju samo jednoj od tih dviju disciplina – primjerice o implikaturama kao izrazito pragmatičkom fenomenu ili o pojavnostima koje pripadaju tzv. formalnoj morfološki (npr. padežni nastavci) i za koje se pragmatika uopće ne zanima. Drugi prilog iz ovoga tematskog bloka, *Vrste riječi: gramatikalizacija i pragmatikalizacija*, tematizira prvenstveno mogućnost razgraničavanja procesa gramatikalizacije i pragmatikalizacije, posebice u odnosu na vrste riječi. Autor naglašava da je gramatikalizacija općepoznat i prilično dobro opisan pojam, dok se o pragmatikalizaciji nije sustavno pisalo, pa taj pojam nije uvršten u leksikone lingvističkih pojmova.

Ipak, taj se pojam često spominje u kontekstu diskursnih oznaka. Iako postoje određena mišljenja prema kojima se pragmatikalizacija određuje kao podtip šire shvaćena pojma gramatikalizacije, autor ipak dolazi do zaključka da su ta dva procesa neovisna jedan o drugome unatoč tome što imaju nekih dodirnih točaka (primjerice ponekad gramatikalizacija prethodi pragmatikalizaciji kakva pojma).

Nakon gramatičko-pragmatičkih tema slijede dva priloga koja se u užem smislu bave glagolima. Prvi od njih, *Glagolski načini u složenim rečenicama*, posebno se fokusira na određene specifičnosti i ograničenja u uporabi imperativa, optativa i kondicionala u koordiniranim i subordiniranim rečeničnim strukturama, a drugi, naslovljen *Gramatička svojstva glagola zbivanja*, predstavlja u neku ruku logičan nastavak autorova bavljenja gramatičkim posebnostima glagola s obzirom na njihovu značenjsku odrednicu – naime nakon što je opisao gramatička svojstva glagola stanja, u ovom se prilogu na sličan način pozabavio glagolima zbivanja. O graničnosti je ovdje riječ s obzirom na činjenicu da je sama podjela glagola prema značenju na glagole radnje, stanja i zbivanja na granici gramatike, odnosno riječ je o semantičkom kriteriju.

Niz se autorovih promišljanja o granicama u jeziku nastavlja prilo-

gom *Iz kontrastivne sintakse hrvatskih narječja*, u kojemu se tematiziraju neke tipične sintaktičke razlike između štokavskog, kajkavskog i čakavskog narječja te standardnog jezika, primjerice upotreba određenih i neodređenih pridjeva (određeni oblici pridjeva u kajkavskom i čakavskom dolaze i u sastavu predikata), pojedinih padežnih oblika (izostanak vokativa u kajkavskom), participskih konstrukcija (karakteristične su za čakavski i kajkavski), niječne čestice *niti* (u kajkavskom i čakavskom može doći uz drugu rečeničnu negaciju) itd.

Sljedeća se tri priloga u knjizi konstituiraju oko takozvanih *malih riječi*. Prvi se od njih (*Subordinirane strukture s veznikom što*) bavi mogućnostima i nemogućnostima upotrebe nepromjenjivoga subjunktora *što* u subordiniranim rečenicama. Autor dolazi do zaključka da je mogućnost njegove upotrebe tijesno vezana uz faktivnost – tako se primjerice *što* ni samostalno ni unutar kakve vezničke skupine ne javlja u namjernim rečenicama jer se njihova radnja konceptualizira kao nefaktivna. Drugi se prilog iz tematskoga bloka *male riječi* bavi gramatičkim i pragmatičkim karakteristikama, značenjima i porijeklom riječi *nego*, *no*, *već*, *još* i *tek*, čime autor također uspostavlja povezanost s prilogom o gramatikalizaciji i pragmatikalizaciji. Navedene riječi naj-

većim dijelom pripadaju istim vrstama riječi, pa je tako *nego* čestica i veznik, *no* može biti i čestica i veznik, ali dolazi i u službi konektora, *već* je čestica i veznik, *još* čestica i prilog, a *tek* čestica i veznik te se također može pojaviti u službi konektora. Nakon detaljne analize autor zaključuje kako navedene *male riječi* imaju značajnu ulogu i u pojedinim sintaktičkim strukturama i u samoj komunikaciji. Tematski se blok nastavlja prilogom „*Male riječi*” orijentalnoga podrijetla u hrvatskome jeziku, u kojemu se opisuju značenje i uporaba čestica, veznika, uzvika i priloga turskog, perzijskog i arapskog porijekla. Takvi su orijentalizmi posebice karakteristični za štokavsko narječje, ali pronalaze se, dakako, i u standardnom jeziku. Pritom su neke od tih riječi neobilježene (*čak, makar, bar, tek*), dok su druge obilježene bilo kao arhaične bilo kao regionalne (*međer, džabe, maksuz, aman* i dr.).

Nakon tematskoga bloka čije su središte zanimanja bile male riječi knjiga se nastavlja trima prilogima koji tematiziraju starija razdoblja hrvatskoga jezika. Prvi se prilog, *Novotvorbe Josipa Stipana Relkovića*, bavi neologizmima u Relkovićevu *Kućniku*. To je djelo posebno zanimljivo jer obiluje novotvorenica kao nijedno drugo djelo pisano hrvatskim jezikom, a graničnost se u njemu tematizira u činjenici da se

područje tvorbe riječi nalazi na granici između gramatike i leksikologije. Potom slijedi prilog *Imenički spojevi* u Dictionaru *Jurja Habelića*. Autor u ovome prilogu analizira ustrojstvo spojeva riječi (parafraza, perifraza, opisa) kojima je polazišni oblik imenica. Njegova je analiza pokazala da je Habelić vrstan leksikograf, vrlo vješt u parafraziranju i opisivanju, no izrazito nesklon neologizmima, za razliku od netom spomenutoga Relkovića. Treći se prilog bavi gramatikama hrvatskoga jezika šezdesetih i sedamdesetih godina 19. st., pri čemu se autor u prvom dijelu priloga kratko osvrće na pojedine gramatičke priručnike poput onih čiji su autori Vinko Pcel, Josip Vitanović, Dragutin Antun Parčić i dr., a potom se posebno detaljno posvećuje najboljem priručniku toga razdoblja – *Slovnici hrvatskoj za srednja učilišta* Adolfa Vebera Tkalčevića, i to, konkretno, morfološkom dijelu te gramatike.

Zadnja dva priloga u ovoj se knjizi ponovno vraćaju granicama između gramatike i pragmatike: prvi se bavi gramatikom i pragmatikom psovke, a drugi stereotipima u vicevima. U prilogu *O gramatici i pragmatici psovke* tematizira se odnos psovke i vulgarizama općenito te se pokušavaju odrediti granice između psovke i kletve. U prilogu *Stereotipi u vicevima* riječ je o razgraničenju stereotipa i predrasude te poveza-

nosti stereotipa i vica, pri čemu se naglašava kako je za razumijevanje vica kao specifične tekstne vrste, koja ima i svoje gramatičke zadano-
sti, izrazito važna upravo pragma-
tička kompetencija.

Već je iz ovoga kratkog prikaza jasno vidljivo da se pred zainteresiranim čitateljem knjige *Gramatičke graničnosti* nalazi vrlo raznovrsno, a opet zajedničkom tematskom oko-

snicom povezano štivo, kojim autor na svoj već poznati jednostavan, ali vrlo vješt i temeljit način analizira jezikoslovne pojavnosti te uvijek barem malo pomiče granice istraživanja gramatičkih i drugih jezičnih činjenica. Kada je riječ o granicama, potrebno je svakako napomenuti i to da je iz ove knjige jasno vidljivo da se granice znanstvenoga interesa Ive Pranjkovića ne mogu ni naslutiti.

Nikolina Palašić